

ข้อง

เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง สานด้วยผิวไม้ไผ่ ปากแคบอย่างคอกหม้อ มีฝาปิดเปิดได้ เรียกว่า ฝาข้อง ฝาข้องมีชนิดที่ทำด้วยกะลามะพร้าว และใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวย ปลายกรวยแหลมปล้อยเป็นซี่ไม้ไผ่เรียกว่า งาแขง ข้องใช้สำหรับใส่ ปลาปู กุ้ง หอย กบ เขียด

ข้องยี่น มีลักษณะคล้ายรูปทรงของโองน้ำ หรือรูปทรงกระบอก มีลายปากข้องบานออกขนาดใหญ่ ตั้งแต่ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร กานสานที่กันข้องมักจะสานเป็นกันสื่เหลียมจัตุรัส ตัวข้องกลมป้อมป้องตรงกลาง ค่อยๆสอบเข้าตรงคอข้อง แล้วบานออกที่ปลายปากข้องคล้ายปากแตร ที่กันข้องและตัวข้องจะสานด้วยลายขัดตาหลิว ตรงคอข้องถึงปากข้องสานด้วยลายขัดตาแหง ปลายปากข้องจะต้องทำฝาปิดเปิดโดยสานผิวไม้ไผ่ เป็นปิดเวลาจับปลาใส่ข้อง ไม่ต้องเปิดฝาข้องก็ได้ เพราะฝาข้องนี้สามารถใส่ปลาได้สะดวก ปลาจะกระโดดออกมาไม่ได้เพราะ ติดที่ฝาปิดนั้น ฝาข้องอาจทำด้วยกะลามะพร้าวก็มี ผูกเชือกไว้สำหรับสะพายติดตัวไปหาปลา

ข้องนอน หรือข้องเปิด มีรูปทรงเป็นแนวนอน การสานข้องมีลักษณะเหมือนเปิดลายปากข้องบาน หายขึ้นด้านบน สำหรับใส่ปลาไว้ในข้อง การสานกันข้องเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ข้องนอนหรือข้องเปิดมักไม่ค่อยสะพายติดตัวไปในขณะกำลัง หาจับปลาแต่จะวางไว้ในเรือ ริมคลองริมตลิ่ง เป็นต้น

ข้องลอย เป็นข้องที่ใช้ลอยในน้ำได้ในระหว่างจับปลาข้องลอยจะใช้ข้องยี่นหรือข้องนอนมัดลูกบวบซึ่งทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ ๒ ท่อน มัดขนาบตัวข้องให้ลอยน้ำได้ แล้วผูกเชือกมัดติดเอาไว้

การใช้งาน

ใช้ใส่ปลา กุ้ง หอย ทุกชนิด ใช้ในเวลาที่จะออกไปหาปลา โดยผูกข้องไว้ที่เอว ถ้าจับปลาที่มีขนาดใหญ่นิยมใช้ข้องเปิด เพราะปลาไม่ต้องอตัวอยู่ในข้อง ปลาจะนอนตามความยาวของตัวข้อง จะทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้นาน ถ้าจับปลาด้วยข้องเปิดแล้วนำไปแช่น้ำที่ไหล ยิ่งจะทำให้ปลามีชีวิตอยู่ได้หลายวัน

อุปกรณ์ในการสานตะข้อง

1. ไม้ไผ่ที่จักเป็นเส้น และเหลาเป็นเส้นบางๆตามความยาวที่ต้องการ
2. มีดสำหรับเหลา 1 อัน ต้องเป็นมีดที่คม
3. เศษผ้าสำหรับพันที่นิ้วชี้ ใช้งานเมื่อเหลาไม้ไผ่ป้องกันการบาดมือ
4. ท่อนไม้ที่เหลาเป็นทรงกลม สำหรับทำแบบขนาดของปากตะข้อง

วิธีการทำ

1. นำไม้ไผ่ที่เป็นลำมาผ่า แล้วจักให้เป็นเส้นๆ เสร็จแล้วเหลาให้เป็นเส้นบางๆ จะใช้เฉพาะที่ผิวเปลือกนอกในการสานตะข้อง เพราะจะมีความทนทาน กว่าการใช้ไม้ข้างใน

2. ในการเหลาจะเหลาไว้หลายขนาด ถ้านำมาสานที่ตัวข้องจะใช้เส้นที่ยาวและแบน ถ้านำมาทำที่ปากข้องจะใช้เส้นเล็กและกลม เพื่อความแน่นหนา และคงทน

3. ทำการสานโดยสานตั้งแต่ฐานของตะข้องขึ้นมาก่อน โดยสานเป็นการสลับ 1 เว้น 1

การสานช่องเปิด

1. ตัดไม้ไผ่เป็นท่อน ท่อนละ 1 เมตร ฝ่าเป็นซีก ๆ ประมาณซีกละ 1 เซนติเมตร นำมาเหลาแบน ๆ ให้อ่อน เหลาให้เหลือส่วนผิวนอกของไม้ไผ่ การเหลาไม้ไผ่ส่วนนี้เรียกว่า เหลาตอกยี่น
2. เหลาไม้ไผ่เส้นยาว เรียกว่า ตอกสาน ยาวประมาณ 2 เมตร
3. เมื่อเหลาตอกยี่น และตอกสาน เสร็จแล้ว นำตอกยี่นวางเรียงที่พื้น วางราบที่พื้น 10 เส้น ส่วนหัวตอกยี่นใช้ทำเหยียบ และส่วนปลายใช้ไม้ทับ ไม้ให้ขยับเขยื้อน เส้นขัด สานเป็นลายขัด 10 เส้น ส่วนนี้เรียกว่า ก้นช่องเปิด
4. เมื่อสานลายขัดก้นช่องเปิดเสร็จแล้ว นำไม้ปลายแหลมเสียบเป็นกากบาท ทับกัน จำนวน 2 ชั้น ขัดที่พื้นของก้นช่องเปิด เพื่อยึดให้ก้นช่องเปิดแน่น
5. เมื่อสานก้นช่องเปิด เสร็จแล้ว ใช้ตอกสาน 2 เส้น เสียบสานเริ่มตรงหักมุม เพื่อสานขัดกับตอกยี่น สานไปจนกระทั่งตอกสานหมดเส้น แล้วเสียบเส้นใหม่ สานต่อไปจนกระทั่งเต็มทั้งตัวช่องเปิด
6. เมื่อสานตัวช่องเปิดจนเต็มตัวแล้ว นำเชือกมารัด ตรงส่วนกลาง รัดเข้าหากันจากวงกลมรัดให้เป็นวงรี เพื่อตัดให้เป็นรูปตัวเบ็ด
7. เมื่อใช้เชือกมัดตรงกลางตัวแล้วจะมีส่วนหางกับส่วนหัว พับตอกยี่นเส้นกลาง 1 เส้น และเส้นที่เหลือสานเป็นลายขัด สานจนกระทั่งไปถึงคอ ส่วนก้น และส่วนหลัง ช่องเปิด สานเป็นลายขัด โดยใช้ตอกยี่นสาน
8. ส่วนคอไปจนถึงปากช่องเปิด ใช้ตอกสานสอดแล้วสานกับตอกยี่น สานจนกระทั่งเสร็จ และส่วนปากเหลาไม้ไผ่เหลาแบน รัดให้เป็นวงกลม ที่ปากช่องเปิด แล้วใช้เชือกสานรัดยึด ให้แน่นสนิท
9. ตัดไม้ไผ่ จำนวน 2 ท่อน ท่อนละ 30 เซนติเมตร เพื่อสำหรับติดด้านข้าง ช่องเปิด เชือกมัดติดกับช่องเปิดให้แน่น ส่วนนี้เรียกว่า ฟันช่องเปิด